

**MUISTIINPANOT FEUERBACHIN
KIRJASTA »LEIBNIZIN FILOSOFIAN
ESITTELYÄ, KEHITTELYÄ JA ARVOSTELUA»¹⁴⁰**

*Kirjoitettu alkaisintaan syyskuussa
ja myöhäisintään marraskuun
4 (17) pnä 1914*

*Julkaistu ensi kerran v. 1930
XII Lenin-kokoelmassa*

Julkaistaan käsikirjoituksen mukaan

L. FEUERBACH. KOOTUT TEOKSET,
IV OSA, 1910. LEIBNIZ j.n.e.

Loistavassa Leibniz-esityksessä pantakoon merkille eräitä erikoisen huomattavia kohtia (se ei ole helppoa, sillä kaikki — s.o. koko ensimmäinen osa (§§ 1—13) on huomattava teos) sekä *lisäykset v:lta 1847*.

(Feuerbach kirjoitti "Leibniz- zin" v. 1836 ollessaan vielä idealisti)	§20. §	1847	}ja yksityisiä kohtia
	§21. §		

S. 27 — piirre, joka erottaa Leibnizin Spinozasta: Leibnizillä substanssin käsitteeseen tulee lisäksi *voiman* »ja nimenomaisesti toimivan voiman» *käsité...* »itsetoimisuuden» periaate (29)—

Ergo * Leibniz lähestyi teologian kautta materian ja liikkeen erottamattoman (ja universaalisen, absoluuttisen) yhteyden periaatetta. Siten lienee ymmärrettävä Feuerbachia?

S. 32: »Spinozan olemus on ykseys, Leibnizin olemus on eroavuus, erilaisuus.»

S. 34: Spinozan filosofia on *teleskooppi*, Leibnizin *mikroskooppi* ¹⁴¹.

»Spinozan maailma on akromaattista jumaluuden lasia, väliainetta, jonka lävitse näemme ainoastaan yhden substanssin täysin värittömän taivaallisen valon; Leibnizin maailma on monisärmäinen kide, briljantti, joka erikoislaatuisen olemuksensa vuoksi muuntaa substanssin yksinkertaisen valon loputtoman moninaiseksi värirunsaudeksi ja samalla himmentää sitä» (sic!).

* — Niin muodoin. *Toim.*

S. 40: »Esineellinen substanssi ei siis ole Leibnizin mielestä enää pelkästään ulottuvaista, kuollutta, ulkoapäin liikuteltavaa massaa, kuten Descartesin mielestä, vaan *substanssina* se sisältää toimivan voiman, toiminnan lepoa tuntemattoman alkuperusteen.»

Sen vuoksi Marx varmaan arvostikin Leibniziä¹⁴² huolimatta tämän, Leibnizin, "lassallelaisista" piirteistä ja sopuilupyrkimyksistä politiikassa ja uskonnossa.

Leibnizin filosofian alkuperusteena on monadi. Yksilöllisyys, liike, sielu (erikoislaatuinen). "Viimeisiä elementtejä" eivät ole kuolleet atomit, vaan elävät, liikkuvat, koko maailmaa heijastavat *monadit* (eräänlaiset sielut), joilla on (sekava) kyky mieltää (s. 45).

Jokainen monadi on erilainen kuin muut.

NB »...Olisi täysin vastoin luonnon kauneutta, järjestystä ja järkeä, jos elämän eli sisäisten, omien toimintojen alkuperuste liittyisi vain materian vähäiseen tai erikoiseen osaan» (Leibniz — s. 45).

»Sillä kuten jo antiikin filosofit aivan oikein arvelivat, koko luonto on täynnä sieluja tahi sielujen kaltaisia olentoja. Sillä mikroskoopin avulla päästään selville siitä, että on olemassa suuri paljous silmälle näkymättömiä elollisia olentoja ja että sieluja on enemmän kuin hiekkajyväsia tai atomeja» (Leibniz, s. 45).

Vrt. elektrontt!

Monadin ominaisuus: Vorstellung, Repräsentation*.

»Mielle itse ei ole mitään muuta kuin monitahoisen eli ulkoisen, t.s. moneuden representaatio (uusiintuminen ja esitys) yksinkertaisessa...» eli »...ohimenevä tila, joka sisältää ja esittää moneuden ykseydessä tai yksinkertaisessa substanssissa» (s. 49, Leibniz) — verworrene** (s. 50) (confuse***, s. 52) Vorstellung monadilla — (ihmiselläkin kuuluu olevan paljon tajuamattomia, verworrene, tunteita etc.).

* — mielle, representaatio. *Toim.*

** — sekava. *Toim.*

*** — sotkuinen. *Toim.*

Jokainen monadi on »maailma itseään varten, jokainen on täysin itsenäinen ykseys» (*Leibniz*, s. 55).

»Sameiden mielteiden sekoitusta — vain sitä ovat aistit, vain sitä on materia» (*Leibniz*, s. 58)... »Materia on niin muodoin monadien yhdysside» (ib.)...

Minun vapaa tulkintani:

Monadit = eräänlaisia sieluja. Leibniz = idealisti. Ja materia on jonkinlaista sielun toisinolemista eli kiisseliä, joka yhdistää niitä maallisiin, lihallisiin sitein.

»Vain monadeissa ja niiden mielteissä on absoluuttinen reaalisuus» (*Leibniz*, s. 60). Materia on ainoastaan *fenomeeni*.

»Selvyyttä on vain henki» (s. 62),... materia sen sijaan on »epäselvyyttä ja epävapautta» (64).

Avaruus on »itsessään jotain ideaalista» (*Leibniz*, ss. 70—71).

»...Materian erilaisuuden materiaalisena alkuperusteena on liike...» (72).

»Aivan samoin, vastoin Newtonin ja hänen seuraajiensa mielipidettä, aineellisessa luonnossa ei ole tyhjää tilaa. Ilmapumppu ei suinkaan todista tyhjiyden olemassaoloa, sillä lasissa on huokosia, joiden kautta voi tunkeutua kaikenlaisia materian hienoja aineksia» (*Leibniz*, 76—77).

»Materia on fenomeeni» (*Leibniz*, 78). »Monadin itseään varten oleminen on sen sielu, sen toisia varten oleminen on materia» (*Feuerbach*, 78). Ihmissielu on keskeinen, korkein monadi, entelekia¹⁴³ etc. etc.

»Siksi kaikki, mitä maailmankaikkeudessa tapahtuu, hipoo jokaista kappaletta» (*Leibniz*, 83).

»Monadi edustaa koko maailmankaikkeutta» (*Leibniz*, 83).

»Jakamattomuudesta huolimatta monadilla on monitahoinen viettymys, s.o. lukuisia mielteitä, joista jokainen pyrkii sille ominaisiin muutoksiin ja jotka oleellisen yhteytensä vuoksi kaikkiin muihin olioihin sisältyvät siihen samanaikaisesti...» »Yksilöllisyys sisältää ikään kuin alkiona äärettömän» (*Leibniz*, 84).

NB
Leibniz
eli
1646—1716

Siinä on omalaaatuista ja hyvinkin syvälistä dialektiikkaa *huolimatta* idealismista ja pappishapatuksesta.

»Luonnossa on kaikki yhdenmukaista» (Leibniz, 86).

NB
 »Luonnossa ei ylipäänsä ole mitään absoluuttisen keskeytyvää; kaikki vastakohtat, kaikki avaruuden ja ajan rajat sekä omalaa-tuisuudet katoavat absoluuttisen keskeytymättömyyden, maailmankaikkeuden loputtoman yhteyden edessä» (Feuerbach, 87).

»Vaikkakin kaikki, mitä maailmankaikkeudessa tapahtuu, hipoo ja kiihottaa monadia sen pelkistä hermoista eikä lihasta ja verestä koostuvan erikoisluonteen vuoksi...» se ei kuitenkaan »ole mikään toimiva henkilö, vaan pysyy maailmandraaman pelkkänä katselijana. Ja siinä onkin monadiopin peruspuute» (Feuerbach, 90).

Sielun ja ruumiin sopusointu on *jumalan harmonie pré-établie* *.

»Leibnizin heikko puoli» (Feuerbach, 95) ¹⁴⁴.

»Sielu on eräänlainen henkinen automaatti» (Leibniz, 98). (Itse Leibnizkin sanoo kerran, että okkasionalismita ¹⁴⁵ voidaan helposti siirtyä hänen filosofiaansa, Feuerbach, 100.) Mutta Leibniz johtaa sen »sielun luonnosta»... (101).

»Théodicéessä» ¹⁴⁶ (17. §) Leibniz itse asiassa toistaa ontologisen todistuksen ¹⁴⁷ jumalan olemassaolosta.

Leibniz arvosteli Locken empirismiä teoksessaan »Nouveaux essais sur l'entendement» ¹⁴⁸ sanoen, nihil est in intellectu etc. *nisi intellectus ipse* ** (1) (152).

(Ensimmäisessä painoksessa Feuerbachkin arvostelee Lockeä idealistisesti ¹⁴⁹.)

»Välttämättömien totuuksien» periaate on »*m e i s s ä*» (Leibniz, 148).

Vrt. Kant *samoin*

* — ennalta sääätämä harmonia. *Toim.*

** — älyssä j.n.e. ei ole mitään, *paitsi älyä itseään. Toim.*

Meissä ovat substanssin, muutoksen y.m.s. ideat (Leibniz, 150).

»Vapauden korkein aste on järjen määräämä suunta parhaita kohti» (Leibniz, 154).

»Leibnizin filosofia on *idealismia*» (Feuerbach, 160) j.n.e. j.n.e.

»...Leibnizin monadologian iloinen, elämäntäyteinen polyteismi muuttui ankaraksi, mutta sen ansiosta myös henkisemmäksi ja intensiivisemmäksi 'transsendentaalisen idealismin' monoteismiksi» (Feuerbach, 188).

siirtyminen
Kantiin

[Ss. 188—220: lisäykset vuodelta 1847.]

S. 188: »Idealistinen, apriorinen filosofia...»

»Mutta se, mikä on ihmiselle *aposteriorista*, on tietenkin filosofille *apriorista*; sillä kun ihminen on kerran kerännyt kokemukseräiset tiedot ja yhdistänyt ne yleisiksi käsitteiksi, hän pystyy tietenkin esittämään 'synteettisiä arvostelmia à priori'. Siksi se, mikä oli aikaisemmin *kokemuksen asia*, tulee myöhemmin *järjen asiaksi*... Niinpä esimerkiksi sähkö ja magnetismi olivat ennen vain empirisiä, se tahtoo tässä sanoa — satunnaisia, erillisissä kappaleissa havaittavia ominaisuuksia, kun taas nyt niistä on lukuisien havaintojen ansiosta tullut kaikkien kappaleiden ominaisuuksia, tullut yleensä kappaleiden oleellisia ominaisuuksia... Kysymykseen ideoiden alkuperästä voidaan näin ollen antaa myönteinen vastaus ainoastaan ihmiskunnan historian näkökulmasta...» (191—192).

Kantin
ivailua

Sielu ei ole vahaa, se ei ole tabula rasa*... »Mielteen muodostamiseen tarvitaan ehdottomasti jonkin esineestä eriävän tuloa, ja olisi todella hulluutta, jos tahtoisin johdattaa esineestä tämän eriävän, johon perustuu mielteiden varsinainen olemus. Mitä se sitten on? Yleisyyden muoto; sillä jopa yksilöllinen idea tai miellekin — ainakin todelliseen, yksilölliseen esineeseen verrattaessa — on alkujaan, kuten Leibniz huomauttaa, jotain yleistä, s.o. tässä tapauksessa epämääräistä, eroavuuksia kaihtavaa ja hävittävää. Aistimellisuus on massiivista, epäkriittillistä,

* — puhdas taulu. *Toim.*

ylenpalttista, kun taas idea, mielle, rajoittuu yleiseen ja välttämättömään» (192).

Leibniz ja Kant	»Näin ollen teoksen 'Uusia kirjoitelmia ihmisjärjestä' perusajatus samoin kuin teoksen 'Puhtaan järjen kritiikki' perusajatus on siinä, että yleisyys ja siitä erottamaton välttämättömyys ilmentävät järjen tai mieltävän olennon omaa olemusta eivätkä sen vuoksi voi olla lähöisin aisteista tai kokemuksesta, s.o. ulkopuolelta...» (193).
välttämättömyys on yleisestä erottamaton NB	

kantilaisuus =vanhaa rojuja	Tämä ajatus esiintyy jo kartesiolaisilla — Feuerbach lainaa <i>Claubergia v:ltta 1652</i> . ¹⁵⁰
-----------------------------------	--

»Tämä aksiomi» (että kokonainen on suurempi kuin osa) »saa epäilemättä kiittää varmuudestaan ymmärrystä eikä induktiota, sillä ymmärryksellä ei yleensä ole muuta tarkoitusta eikä tehtävää kuin yleistää aistien antama aineisto vapauttaakseen meidät ikävästä toistamisen vaivasta, ennakoidakseen, korvatakseen ja säästääkseen aistimuksellista kokemista ja aistihavainnointia. Mutta tekeekö ymmärrys tämän aivan itsenäisesti nojautumatta aistiin? Onko tämä tai tuo aistimani erillinen tapaus erillinen *abstraktiossa*? Eikö se ole laadullisesti määritetty tapaus? Eikö tähän laatuun sitten sisälly aisteinkin havaittava erillisten tapausten samuus?.. Näenkö vain lehtiä enkä myös puita? Eikö ole mitään samuuden, yhtäläisyyden ja eroavuuden *tuntoa*? Eivätkö aistini tec eroa mustan ja valkoisen välillä, päivän ja yön välillä, puun ja raudan välillä?.. Eikö aistihavainto ole välttämätön vahvistus sille mitä on? Eikö niin muodoin ajattelun korkein laki, identtisuuden laki, ole samalla aistimellisuuden laki, eikö tämä ajattelun laki loppujen lopuksi nojaa aistihavainnon totuudellisuuteen?...» (193—194).

Leibniz kirjoittaa "Uusissa kirjoitelmissa": »Yleisyys on yksityisten esineiden keskinäistä

yhdenkaltaisuutta ja tämä yhdenkaltaisuus on todellisuutta» (III kirja, 3. luku, 12. §). »Mutta eikö tämä yhdenkaltaisuus ole aistiperäinen totuus? Eivätkö olennot, jotka ymmärrys lukee kuuluviksi *samaan* luokkaan, *samaan* sukuun, vaikuta samalla tavoin aisteihini?.. Eikö sukupuoliaistini — aisti, jolla on myös tavaton teoreettinen merkitys, vaikka se tavallisesti jätetään aistiopissa huomioimatta — tee mitään eroa naisen ja naaraseläimen välillä? Mikä ero on siinä tapauksessa ymmärryksen ja aistin eli aistintakyvyn välillä? Aisti antaa *esineen*, ymmärrys sen *nimen*. Ymmärryksessä ei ole mitään, mitä ei olisi aistimuksessa, mutta se mikä aistimuksessa on tosiasiallisesti, on ymmärryksessä vain nimellisesti. Ymmärrys on korkein olio, maailman valtiass; mutta vain nimellisesti, eikä todellisuudessa. Mikä sitten on nimi? Tuntomerkki, jokin silmäänpiistävä piirre, jonka minä teen esinettä luonnehtivaksi esineen edustajaksi voidakseni mieltää sen kokonaisuudessaan» (195).

||| bien
dit! *
NB

||| bien
dit!

»...Aisti sanoo minulle yhtä hyvin kuin ymmärryksen, että kokonainen on isompi kuin osa; mutta se ei sano sitä minulle sanoin, vaan esimerkein, esimerkiksi siten, että sormi on pienempi kuin käsi...» (196—197).

»...Varmuus siitä, että kokonainen on isompi kuin osa, ei sen vuoksi riipu tietenkään aistiperäisestä kokemuksesta. Mutta mistä sitten? Sanasta kokonainen. Väittämä, että kokonainen on isompi kuin osa, ei sano sen enempää kuin mitä sana kokonainen puhuu itse puolestaan...» (197).

»...Sitä vastoin Leibniz idealistina eli spiritualistina tekee välikappaleesta tarkoituksen, aistimellisuuden kiel-
tämisestä hengen olemuksen...» (198).

»...Se, mikä tajuaa itsensä, on olemassa ja on nimeltään sielu. Sielumme olemassaolosta me siis vakuutumme aikaisemmin kuin ruumiimme olemassaolosta. Tajunta on epäilemättä ensisijainen; mutta se ei ole ensisijainen itsessään, se on sitä vain minulle. Tajuntani kannalta minä olen, koska tajuan itseni; mutta ruumiini kannalta minä tajuan itseni, koska olen olemassa. Kumpi niistä on

* — hyvin sanottu *Toim.*

oikeassa? Ruumis, s.o. luonto, vai tajunta, s.o. Minä? Luonnollisesti Minä; sillä voinko *minä* tunnustaa olevani väärässä? Mutta kykenenkö minä tosiaan erillistämään tajunnan ruumiistani ja ajattelemaan sillä itsellään...» (201).

»...Maailma on aistien objekti ja ajattelun objekti» (204).

»Aistittavassa esineessä ihminen erottaa todellisuudessa olevan aistittavan olemuksen aistimuksellisesta abstrahoidusta ajatuksellisesta olemuksesta. Edellistä hän nimittää *olemassaoloksi* tai myös *yksilöksi*, jälkimmäistä *olemukseksi* eli *suvuksi*. Olemuksen ihminen määrittää eräänlaiseksi välttämättömäksi ja ikuiseksi, sillä siinäkin tapauksessa, että jokin aistittava esine häviää aistittavasta maailmasta, se jää kuitenkin ajattelun tai mieltämissen objektiksi — sen sijaan olemassaolon hän määrittää satunnaiseksi ja katoavaiseksi...» (205).

NB ||| »...Leibniz on *puoli-kristitty*, hän on teisti, tai kristitty ja naturalisti. Hän rajoittaa jumalan hyvyttä ja kaikkivaltiuutta viisaudella, ymmärryksellä. Mutta tämä ymmärrys ei ole mitään muuta kuin luonnontieteellinen kabinetti, luonnon kaikkien osien välisen yhteyden, maailman kokonaisuuden mielle. Niin muodoin hän rajoittaa teismiään *naturalismilla*; hän vahvistaa ja puolustaa teismiä sillä mikä sen kumooa...» (215).

S. 274 (v:ltta 1847 peräisin olevasta lisäyksestä):

»Miten paljon onkaan puhuttu aistien petollisuudesta ja miten vähän kielen, josta ajatus on toki erottamaton! Mutta kuinka karkeaa loppujen lopulta onkaan aistien ja kuinka ovelaa kielen petollisuus! Kuinka kauan annoinkaan järjen yleisyyden, Fichten ja Hegelin Minän yleisyyden vetää itseäni nenästä, ennen kuin sieluni pelastukseksi lopultakin viiden aistini avulla oivalsin, että kaikki logosin — s.o. järjen — vaikeudet ja salaisuudet saavat ratkaisunsa sanan merkityksessä! Siksi *Haymin* sanat 'järjen arvostelun on muututtava kielen arvosteluksi' tuntuvat minusta teoreettisessa suhteessa niin läheisiltä. Mitä tulee vastakohtaisuuteen aistivan ja yksilöllisen minän sekä toisaalta ajattelevan minän välillä, niin tämän huomautuksen ja siteeratun väitöskirjan» (itsensä Feuerbachin)¹⁵¹ »ajatussisällön mukaan se huipentuu teräväksi

vastakohtaisuudeksi: aistimuksessa minä olen yksityinen, ajattelussa yleinen. En ole kuitenkaan aistimuksessa vähemmän yleinen kuin ajattelussa yksityinen. Ajattelun sopusointuisuus nojaa vain aistinnan sopusointuisuuteen» (274).

»...Kaikenlainen kanssakäyminen pohjautuu ihmisten aistimusten yhtäläisyyden edellyttämiseen» (274).

”Spinoza und Herbart” (1836)¹⁵². S. 400 ff. Spinozan puolustelua ”moralisti” Herbartin typeriltä hyökkäilyiltä.

Korostetaan Spinozan objektivismia etc. NB.

”Verhältnis zu Hegel” (1840 ja später). S. 417 ff.

Ei aivan selvää, katkonaisesti korostetaan, että oli Hegelin oppilas.

Huomautuksista:

»Mitä on dialektiikka, joka on ristiriidassa luonnonmukaisen syntymisen ja kehityksen kanssa? Missä on sen välttämättömyys?...» (431).

”Herr von Schelling” (1843) kirje Marxille (434 ff.). Luonnoksen mukaan. Schellingin läksytystä¹⁵³.

IV osan loppu.